

задоволення їх законних прав та інтересів, освітні заходи з підвищення рівня обізнаності жителів щодо можливих шляхів безпосереднього вирішення питань місцевого значення на місцевих референдумах і через інші форми локальної демократії цілком забезпечать ефективне функціонування зазначеного інституту в Україні.

За відсутності інституту прямої демократії народ окремих країн був би позбавлений необхідного засобу впливу на політичне життя і державну владу. Інститут референдуму дозволяє оперативно вирішити найважливіші питання державного життя, знаходити варіанти вирішення проблем, що вимагають з'ясування суспільної думки.

У роботі зроблено наголос на важливості забезпечення належної правової регламентації проведення референдумів з питань місцевого значення, а також втілення децентралізованої системи державного управління, за якої частина функцій центральної влади перейшла би до місцевих органів самоуправління. Завдяки цьому було б можливо досягнути розширення прав низових органів управління та усунути прояви двовладдя. Головною метою удосконалення у цій сфері має стати створення умов, за яких доступність усіх форм локальної демократії для мешканців громад не буде повністю залежати від позиції органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Запропоновано обрання губернатора області місцевим населенням, а не Президентом.

Одержано 27.05.2015

УДК 930.253:94(477)«16»

Євгенія Сергіївна ЛОГВИНЕНКО,

викладач кафедри конституційного та міжнародного права факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЯ П. ОРЛИКА 1710 Р.: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ

Складний і багатоплановий процес державотворення та правотворення в сучасній Україні, безперервні пошуки оптимальної форми державного правління, суперечливий розвиток парламентаризму – обумовлює наукове осмислення державних і правових традицій. У цьому сенсі Конституція Пилипа Орлика посідає особливе місце не лише в тому, що вона стала

«першим конституційним актом в Україні». Конституція реалізувала потребу правового оформлення на найвищому рівні як мінімум трьох основних традицій – «народоправства», договірних відносин влади і народу, встановила тісніший зв'язок із ментальністю та традиціями європейських народів, європейськими й християнськими цінностями, постулатами.

5 квітня 1710 р., неподалік молдовського міста Бендери, Пилипа Орлика було обрано гетьманом України, якого відразу визнали шведський король і турецький султан. Також тут були прийняті «Пакти й Конституція прав та вольностей Війська Запорозького».

«Конституція» складається зі вступу і 16 статей, в яких стисло розкриті проблеми внутрішнього та зовнішнього життя тогочасної України.

Вступ (преамбула до Конституції) є політико-правовим обґрунтуванням причин виходу І. Мазепи з-під влади Московії, обрання новим гетьманом П. Орлика і звернення до Карла XII з проханням взяти Військо Запорозьке (народ України) під королівську протекцію. Також у преамбулі зауважується, що «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького» є конституційною угодою, суспільним договором «між ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним Гетьманом Війська Запорозького, та між старшиною, полковниками, а також низовим Військом Запорозьким, прийнятій публічною ухвалою обох сторін і підтвержені на вільних виборах встановленою присягою названим ясновельможним Гетьманом».

Основні засади Конституції Пилипа Орлика викладено у 16 статтях (параграфах), де сформульовано принципи побудови держави.

Перший параграф присвячений питанню віри, основоположному для тогочасного суспільства. Тут заявлено про православ'я як панівну релігію в Козацькій державі, а також про відновлення автокефалії Української Церкви.

У другому параграфі визначаються територія та кордони Козацької (української) держави (за Зборівським договором 1649р.). Гарантом територіальної цілісності мав стати гетьман.

Основні принципи управління та функціонування органів державної влади були закріплені у шостому параграфі. Конституція Пилипа Орлика певною мірою ґрунтувалася на ідеї розподілу законодавчої, виконавчої та судової влад. Законодавча влада мала належати раді (парламенту), до складу якої входили полковники зі своєю старшиною, сотники, «генеральні

радники від всіх полків» і «посли від Низового Війська Запорозького». Рада повинна була збиратися тричі на рік: на «Різдво Христове, Свято Великодня та Покрови, а також за рішенням Гетьмана». Усі важливі державні справи гетьман як очільник верховної виконавчої влади мав попередньо узгоджувати, «на власний розсуд нічого не повинне ні починатися, ні вирішуватися, ні здійснюватися».

У сьомому параграфі йшлося про незалежність суду, оскільки гетьман «не повинен карати сам... Із власної ініціативи і помсти, але таке порушення – і умисне, й випадкове – має підлягати (розгляду) Генерального Суду, який і повинен винести рішення не поблажливе й не лицемірне, а таке, якому кожен мусить підкоритися, як переможений законом».

У наступних параграфах відображено такі конституційні засади та вимоги:

по-перше, визначався статус Генерального скарбника (міністра фінансів) і його місце в системі влади; обумовлювався невтручання у його діяльність жодної посадової особи в державі, у тому числі й гетьмана, регулювалися надходження до скарбниці держави з різноманітних джерел (передовсім від спільних володінь і земель Війська Запорозького) і видатків у такий спосіб, щоби не порушити прав тих, «чиї заслуги перед батьківщиною менші, а саме: ченців, священиків, бездітних удів, виборних і рядових козаків, двірських слуг і приватних осіб»;

по-друге, Гетьман з обов'язку верховний командувач усього Війська Запорозького і відповідає за все, що діється в країні, на території Козацької держави, виборний принцип поширювався на полковий рівень, гетьман повинен дбати про те, «щоб на рядовий і простий народ не покладали надмірних тягарів, утисків і надмірних вимог, бо підштовхнуті ними (люди), залишивши свої домівки, відходять, як правило, до чужих країв за межі рідної землі»;

по-третє, «встановлюється і оголошується непорушним, що вдови козаків, їхні дружини та діти-сироти, козацькі господарства і (господарства) жінок, чоловіки яких перебувають на війні або на якихось військових службах, не притягатимуться до жодних обов'язкових для простого люду загальних повинностей і не будуть обтяжені сплатою податків»;

по-четверте, через спеціальних комісарів «здійснити Ревізію усіх видів публічних і приватних володінь і за високим рішенням Генеральної ради у присутності Гетьмана нехай буде

ухвалено урочисто й непорушно: кому належить, згідно з законом, а кому не належить, користуватися правом володіння публічними маєтками, і які саме належить виконувати повинності підданим», (до речі у цій царині, однак, було багато порушень і зловживань);

по-п'яте, упорядковувалося пересування Україною (містами, містечками та селами) офіційних осіб і забезпечення «охорони не лише Гетьмана, а й Генеральних Старшин, Полковників, Сотників і значних козаків, а також і Духовних осіб; (чимало з тих «подорожуючих» вимагали «незвичні подарунки, харчі, напої, підводи, супровід і охорону, а також підношення грішми»;

по-шосте, наводився порядок в зборі податків, де траплялося чимало «порушень і несправедливостей».

Якщо розглянути дві Конституції – Пилипа Орлика та сучасної незалежної України, зауважимо чимало моментів і колізій, однаково притаманних цим історичним документам. Це, наприклад, слабкий контроль за надходженнями та видатками скарбниці (бюджету), свавілля старшинських земельних магнатів (безконтрольованість нинішніх олігархів), корупція тощо. Безперечно, що це є для правників цікавим матеріалом для роздумів, ґрунтовного фахового аналізу та висновків, орієнтованих на унеможливлення негативних явищ у нашому суспільстві сьогодні.

Отже, Конституція П. Орлика відображає не лише спробу правової організації державної та правової традиції українського народу, а й зміни владних відносин. У Конституції 1710 року можна побачити юридичні витоки багатьох явищ, зокрема, сучасного суверенітету українського народу, розподілу влад, парламентаризму тощо. Саме тому вивчення та аналіз цього документа – це звернення до державних і правових ідей, які становлять історико-правову основу для загальнонаціональної ідеї політичного характеру, ідеї, що відповідає самому духу українського народу.

Одержано 28.05.2015